

МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

OPPORTUNITIES FOR IMPROVING THE CONTENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION TO THE FORMATION OF PATRIOTIC VALUES OF STUDENT YOUTH

Висвітлено актуальність проблеми формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Визначено, що традиційний зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури незначною мірою спрямований на забезпечення останніх відповідним рівнем сформованості професійної готовності до формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Зазначається, що зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури необхідно удосконалювати шляхом корекції фахових дисциплін у контексті їх спрямованості на підвищення рівня професійної готовності студентів до формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Схарактеризовано авторські спецкурси «Теоретичні основи формування патріотичних цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури» (2 семестр) та «Особливості формування патріотичних цінностей учнівської молоді в умовах гібридної війни в Донбасі» (6–7 семестри). Розкривається поетапність удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді. На першому та другому етапах корекція змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді відбувалась шляхом доповнення змісту навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія і методика фізичного виховання», «Організація і методика оздоровчої та спортивно-масової роботи», «Інноваційні технології фізичного виховання учнівської молоді» темами: «Можливості фізичної культури у формуванні патріотичних цінностей в учнівській молоді», «Роль вчителя фізичної культури у формуванні патріотичних цінностей учнівської молоді», «Інноваційні підходи з формування патріотичних цінностей учнівської молоді у процесі фізичної культури» та ін. У межах третього етапу вдосконалення змісту було спрямоване на формування у студентів усвідомлення специфіки процесу формування патріотичних цінностей учнівської молоді в умовах гібридної війни з РФ, а також набуття поглиблених знань і практичних умінь щодо організації навчально-виховного процесу з формування патріотичних цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури тощо.

Ключові слова: зміст професійної підготовки, майбутні учителі фізичної культури, учнівська молодь, патріотичні цінності.

The topicality of the problem of forming patriotic values of student youth is highlighted. It is determined that the traditional content of professional training of future teachers of physical culture not sufficiently aimed at providing the last one with the appropriate level of professional development to the formation of patriotic values of student youth. It is noted that the content of professional training of future physical education teachers needs to be improved due to the correction of professional disciplines in the context of their orientation to increase the level of professional readiness of students to formation patriotic values of student youth. Author's special courses "Theoretical bases of formation of patriotic values of student's youth by means of physical culture" (2 semester) and "Features of formation of patriotic values of student's youth in the conditions of hybrid war in Donbass" (6–7 semesters) are characterized. It is revealed the step-by-step improvement of the content of professional training of future physical education teachers to the formation of patriotic values of student youth. In the first and second stages correction of the content of professional training of future physical education teachers for the formation of patriotic values of student youth took place along the way supplementing the content of academic disciplines "Introduction to specialty", "Theory and methods of physical education", "Organization and methods of health and sports-mass work", "Innovative technologies of physical education of student youth" by topics: "Possibilities of physical culture in the formation of patriotic values in student youth"; "The role of a physical education teacher in the formation of patriotic values of student youth"; "Innovative approaches to the formation of patriotic values of student youth in the process of physical culture" and others. Within the third stage the content improvement was aimed at forming in students awareness of the specifics of the process of forming patriotic values of student youth in a hybrid war with Russia, and also the acquisition of in-depth knowledge and practical skills on the organization of the educational process for the formation of patriotic values of student youth by means of physical culture, etc.

Key words: content of professional training, future teachers of physical culture, student youth, patriotic values.

УДК 373.3.015.31:172.15
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/28.39>

Полулященко Ю.М.,
канд. пед. наук,
професор кафедри олімпійського
і професійного спорту
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У теперішніх умовах гібридної війни з боку РФ проти України особливого значення набуває проблема підготовки відповідних фахівців до формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Надзвичайно потужний потенціал щодо вихо-

вання патріотичних цінностей учнівської молоді закладено у сфері фізичного виховання і спорту. Безцінні надбання українського народу в контексті патріотичного та військово-патріотичного виховання (як важливої складової частини патріотичного виховання) закладено пращурами ще в часи

Запорізької Січі. Саме сфери фізичного виховання і спорту здатні передавати досвід української козацької педагогіки і духовності (використовуючи відповідні фізичні вправи, українські народні рухливі ігри, засоби духовного та морального загартування), основою яких є героїчні традиції українського народу.

Водночас використання цього безмежного потенціалу на якісному, продуктивному рівнях потребує відповідної підготовки (удосконалення процесу підготовки) майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, здатних виховувати українців-патріотів, відроджуючи козацьку славу, розбудовуючи суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, про що зазначається в Концепції національно-патріотичного виховання [1].

Військова агресія з боку Російської Федерації щодо України змушує не лише замислитися над помилками в минулому, але й максимально використовувати можливості різних інституцій, у тому числі й фізичної культури і спорту в контексті виховання молоді, здатної протидіяти сучасним викликам, що постали перед нашою державою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У межах цієї статті особливе значення відігравали наукові напрацювання вітчизняних вчених (І. Бех, О. Караман, В. Курило, Р. Проць, С. Савченко, М. Чепіль, Н. Череповська, К. Чорна та ін.).

Мета статті полягає у висвітленні можливості удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Контент-аналіз начального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури взагалі та змісту навчальних програм фахових дисциплін зокрема дає змогу констатувати, що традиційний зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури неповною мірою спрямований на забезпечення останніх відповідним рівнем сформованості професійної готовності до формування патріотичних цінностей учнівської молоді, що своєю чергою потребує координації та вдосконалення як змісту окремих фахових дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки майбутніх учителів фізичної культури, так і розробки відповідних спецкурсів, які мають бути повною мірою спрямовані на оволодіння студентами теоретичними знаннями та практичними уміннями в зазначеному вище контексті.

Розробка змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді має відбуватись таким чином, щоб перш за все максимально використовувався потенціал навчальних предметів, що передбачені навчальним планом із підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Задля цього до змісту окремих навчальних програм дис-

циплін (які входили до різних освітніх компонентів, особливо професійної і практичної підготовки) ми впроваджували додаткову тематику, за допомогою якої мали вирішуватись конкретні завдання в контексті формування в майбутніх учителів фізичної культури професійної готовності до формування патріотичних цінностей учнівської молоді.

Враховуючи складність процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді, а також прагнучи забезпечити цей процес як неперервний, вкрай важливо впроваджувати відповідні спецкурси. Саме тому нами було розроблено та впроваджено в практику підготовки майбутніх учителів фізичної культури спецкурси: **«Теоретичні основи формування патріотичних цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури»** (1 курс навчання), **«Особливості формування патріотичних цінностей учнівської молоді в умовах гібридної війни в Донбасі»** (4 курс навчання), за допомогою яких видається можливим розкрити усі надзвичайно важливі питання в ракурсі зазначеної проблеми.

На наш погляд, розробка змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді має відбуватись вже з першого семестру навчання студентів у закладах вищої освіти. Оскільки, як ми вже згадували вище, нам важливо було максимально використовувати можливості окремих (найбільш потенційних у зазначеному аспекті) навчальних предметів, що передбачені навчальним планом підготовки майбутніх учителів фізичної культури, до навчальної програми дисципліни **«Вступ до спеціальності»**, вивчення якої передбачено на першому курсі навчання (1 семестр), було додано теми: *«Патріотизм як важлива суспільна та особистісна цінність»*, *«Роль вчителя фізичної культури у формуванні патріотичних цінностей учнівської молоді»*.

На цьому етапі (I етап) у межах освоєння студентами зазначених вище тем нам важливо було розкрити значущість сформованості патріотизму для кожної особистості (кожного громадянина України) взагалі та для майбутнього вчителя фізичної культури зокрема. Перш за все це зумовлено обставиною, що більшість майбутніх учителів фізичної культури (як свідчать проведені нами дослідження) недооцінюють роль навчального предмета **«Фізична культура»** як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності, стосовно формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Водночас в умовах сьогодення готовність у майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей молоді, на наше переконання, має бути на одному щаблі з вихованням фізично розвинутої та всебічно здорової особистості. Особливо це важливо з огляду на потенціал фізичної культури

в зазначеному вище контексті. Саме тому вже на першому курсі навчання в процесі формування в студентів уявлення про майбутню професію, її значущість та особливості нами передбачено тематику, за допомогою якої майбутні учителі фізичної культури могли чітко усвідомлювати своє місце як майбутнього вчителя фізичної культури у вихованні справжніх патріотів України.

Як зазначалось вище, задля забезпечення неперервності процесу підготовки майбутніх учителів у зазначеному вище контексті на першому та другому курсах навчання (2–3 семестр) було розроблено і впроваджено спецкурс **«Теоретичні основи формування патріотичних цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури»**. Мета спецкурсу полягає в озброєнні майбутніх учителів фізичної культури фундаментальними знаннями сутності та змісту сучасного патріотичного виховання учнівської молоді взагалі та формування в останніх патріотичних цінностей зокрема.

Важливо зазначити, що розроблення тематики спецкурсу відбувалось на основі програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (авторів: І. Бех, К. Чорна). Водночас зазначимо, що кожна тема пропонувалась студентам через призму їх майбутньої професійної діяльності. Оскільки в межах навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності» студенти вже ознайомились із такими темами, як «Патріотизм як важлива суспільна та особистісна цінність», «Роль вчителя фізичної культури у формуванні патріотичних цінностей учнівської молоді», перша тема спецкурсу (**«Сучасні дефініції патріотичного виховання»**) була спрямована на розкриття таких дефініцій, як *«патріотичні цінності»*, *«патріотичне виховання»*, *«військово-патріотичне виховання»*, *«військово-спортивне виховання»*. Мета зазначеної вище теми полягає в розкритті відмінностей та спільного між цими дефініціями, виробленні у студентів чіткого уявлення про сутність та зміст кожної з них, оскільки всі вони набувають неабиякої значущості в умовах сьогодення. Детальний розгляд зазначених вище дефініцій також відіграє вкрай важливе значення у формуванні в студентів правильного розуміння сутності та змісту поняття «патріотичні цінності учнівської молоді».

Задля реалізації другого та третього завдань спецкурсу важливо ознайомити майбутніх учителів фізичної культури з основами формування патріотичних цінностей учнівської молоді. У зв'язку з цим студенти мають оволодіти ґрунтовними знаннями **форм та методів** формування патріотичних цінностей учнівської молоді. У межах окресленої тематики важливо донести до студентів значущість застосування активних форм і методів формування патріотичних цінностей учнівської молоді. Обґрунтовуючи потребу ознайомлення майбутніх учителів фізичної культури з методами, формами,

засобами та принципами формування патріотичних цінностей учнівської молоді, розкриваючи при цьому специфіку здійснення цього процесу в умовах гібридної війни з РФ, спочатку звернемось до змісту навчального предмета «Фізична культура», викладання якого нині відбувається за оновленою програмою (доопрацьованою відповідно до Наказу № 52 Міністерства освіти і науки України від 13.01.2017 р. та Наказу № 201 від 10.02.2017 р.) відповідно до реформування загальної середньої освіти в Україні.

У пояснювальній записці навчальної програми з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2017 р.) зазначається: «Навчання фізичної культури в основній школі спрямоване на досягнення загальної мети базової загальної середньої освіти, що полягає в розвитку і соціалізації особистості учнів, формуванні їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів». При цьому також наголошується: «Випускник основної школи – це патріот України, який знає її історію; носій української культури, який поважає культуру інших народів; компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє також рідною (у разі відмінності) й однією чи кількома іноземними мовами, має бажання і здатність до самоосвіти, виявляє активність і відповідальність у громадському й особистому житті, здатний до підприємливості й ініціативності, має уявлення про світобудову, бережно ставиться до природи, безпечно й доцільно використовує досягнення науки і техніки, дотримується здорового способу життя» [2]. Зміст програми побудовано з урахуванням набуття учнями (в межах начального предмета) ключових компетентностей [2].

Отже, вже з пояснювальної записки навчальної програми з фізичної культури зрозуміло, що в теперішніх умовах фізична культура має бути по-особливому спрямована на забезпечення майбутнього вчителя фізичної культури фундаментальними знаннями з питань формування патріотичних цінностей дітей та учнівської молоді, зокрема стосовно сучасних форм, методів та засобів забезпечення цього процесу.

І. Бех та К. Чорна зазначають, що серед сучасних методів і форм патріотичного виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів вчені зараховують різноманітні акції на підтримку учасників АТО, сімей загиблих захисників Батьківщини, інвалідів, соціально-проектну діяльність, Інтернет-техноло-

гії, рефлексивно-експліцитний метод, ситуаційно-рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій із морально-етичним характером, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій, ситуацій успіху, аналіз конфліктів, моделей, стилів поведінки, прийняття рішень, демократичний діалог, педагогічне керівництво лідером і культивування його авторитету, використання засобів масової комунікації, методики колективних творчих справ, традицій, символики, ритуалів, засобів народної педагогіки. Крім названих, можна застосувати також такі традиційні методи, як бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, періодичною пресою тощо [3, с. 24].

Застосування більшості з вищеперелічених форм та методів патріотичного виховання цілком можливо й у межах навчального предмета «Фізична культура», зокрема його теоретичної складової частини, та в межах позакласної роботи. А це своєю чергою потребує відповідної теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до вмілого застосування сучасних форм, методів та засобів формування патріотичних цінностей дітей та учнівської молоді.

Не менш важливу роль відіграє тема «**Принципи формування патріотичних цінностей учнівської молоді**», викладання якої повинно мати нормативно-правову базу патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, зокрема базуватись на програмі українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (2014 р.) та ін., Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.) [3]. Під час ознайомлення студентів із принципами формування патріотичних цінностей учнівської молоді важливо розглядати їх через призму навчального предмета «Фізична культура», знов таки наголошуючи на важливості зазначеного предмета у формуванні патріотичних цінностей учнівської молоді, а також частково його потенціалі в зазначеному вище аспекті.

Наступну тему спецкурсу «**Основи та особливості формування патріотичних цінностей учнівської молоді в умовах сьогодення**» також вважаємо за доцільне запропонувати студентам вже на першому курсі навчання. Зрозуміло, що студенти не є відірваними від умов сьогодення й в тій чи іншій мірі відчувають на собі важкі часи воєнного протистояння нашої держави країні агресору (РФ). Водночас проведені нами опитування показали, що в різних регіонах України її мешканцями дещо інакше відчувається війна на сході. Найболючіше, і це цілком зрозуміло, війна сприймається тими, хто мешкає найближче до лінії зіткнення, вимушеними переселенцями, які втратили житло, а тим більше тими, хто втратив рідних, друзів чи навіть знайомих. Саме тому

зазначена вище тема спрямована на розкриття складності ситуації, що відбувається між Україною та РФ, формування чіткого усвідомлення першопричини початку гібридної війни (деякі громадяни України донині не впевнені у тому, що РФ є агресором щодо нашої країни), диференційований підхід у контексті переконання таких громадян у необхідності захисту нашої вітчизни й вироблення в них правильного розуміння того, хто саме є головним ворогом України. Як справедливо наголошує провідний фахівець із педагогіки та соціології С. Савченко, однією з особливостей гібридної війни є те, що вона ведеться не за ресурси, не за територію, не за стратегічні об'єкти, а за людей, їх свідомість, світогляд, ставлення до світопорядку, ментальні цінності. Якщо у звичайній війні нав'язування власної волі супротивнику відбувається із застосуванням регулярних військ, озброєння і військової техніки, тобто силою зброї і фізичного насильства, то у війні гібридній основними методами є психологічні, інформаційні, комунікаційні, дипломатичні [4]. Отже, на наш погляд, боротьба за свідомість і світогляд студентів має відбуватись й у закладах вищої освіти, особливо коли це стосується майбутніх учителів, які через кілька років вже самі мають виховувати дітей та учнівську молодь, оскільки від світогляду студентів, рівня їхнього патріотизму напряму залежатиме якість процесу формування патріотичних цінностей сучасної молоді.

Вже на другому курсі навчання (2 семестр), на нашу думку, важливо ознайомити студентів із нормативно-правовою базою в контексті формування патріотичних цінностей дітей та учнівської молоді. Таку потребу, перш за все, обґрунтовуємо умовами нинішнього часу (наявністю протистояння України збройній агресії Російської Федерації). Особливого значення в цьому контексті набувають Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді (2015 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (2014 р., автори І. Бех, К. Чорна).

Висновки. Контент-аналіз начального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури загалом і навчальних програм фахових дисциплін зокрема дає змогу констатувати, що традиційний зміст професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури незначною мірою спрямований на забезпечення останніх відповідним рівнем сформованості професійної готовності до формування патріотичних цінностей учнівської молоді.

Удосконалення змісту фахових дисциплін, а також впровадження авторських спецкурсів «Теоретичні основи формування патріотичних цінностей учнівської молоді засобами фізичної культури» та «Особливості формування патріотичних цінностей учнівської молоді в умовах гібридної війни в

Донбасі» сприяє підвищенню рівня професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до формування патріотичних цінностей учнівської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: <https://www.google.com.ua/search?ei=nqrXJPkCqatrgSzyrnoAg&q>
2. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Т.Ю. Круцевич, М.В. Тимчик та ін. Київ, 2017. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56135/>
3. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37.
4. Савченко С.В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах гібридної війни в Донбасі. *Освітологія*. 2017. № 6. С. 86–91.